

Ova nova složenost uslova važenja koja je stvorena ustavnom paradigmom povratno djeluje na uslove demokratije, čineći ih ne više samo formalnim već i supstancijalnim. Tako nastaju dvije integracije, jedna u okviru paradigme prava i druga u okviru paradigme demokratije, koje su međusobno povezane i paralelne. Kao u staroj paradigmi legislativne pravne države, uslovi formalnog važenja zakona su isti kao i uslovi formalne demokratije, s obzirom na to da je i u jednom i u drugim dovoljna usklađenost nastalih zakona sa pravilima koja određuju demokratske forme: preciznije, “ko” (norme nadležnosti koje povjeravaju državnu vlast predstavničkim organima) i “kako” (proceduralne norme o univerzalnom pravu glasa i principu većine) njihovog stvaranja. No, pored formalnog važenja, konstitucionalna paradigma zahtjeva od normi zakona i supstancijalno važenje, koje odgovara onome što bismo mogli nazvati supstancijalnom demokratijom, budući da su i jedna i druga zadovoljene koherencijom između značenja, tj. između onoga “šta”, odnosno supstancije stvorenih normi, i ustavom utvrđenih principa i prava.

Oдавде proizilazi neophodnost redefinisanja kako važenja tako i demokratije, koje je u stanju da inkorporira novu ustavnu paradigmu u jednom i u drugom. Na osnovu ovog redefinisanja, reprezentativni karakter političkog sistema, obezbjeđen univerzalnim pravom glasa i principom većine, je samo uslov važenja zakona i samo konotat demokratije. On određuje samo političku dimenziju demokratije, koja se odnosi na “ko” i na “kako” javnih odluka, tj. na njihovu demokratsku formu, zasnovanu upravo na političkim pravima na samoodređenje u javnoj sferi. Ali se ovoj formalnoj dimenziji, koja je svakako nužna, dodaju i druge dimenzije kako bi se objasnila složenost savremenih demokratskih poredaka.

Dodaje se, prije svega, druga formalna dimenzija, koja se odnosi na “ko” i na “kako” odluka, ali ne javnih već privatnih: ona koju sam nazvao građanskom dimenzijom demokratije, zasnovana na onim specifičnim pravima na samoodređenje u privatnoj sferi koja se nazivaju građanskim pravima i na onom specifičnom obliku direktnog i spontanog stvaranja prava od strane svih subjekata koji su u stanju da autonomno upražnjavaju ta prava. U vezi sa tim postoji jedan nesporazum u liberalnoj tradiciji, koja je dugo vremena bila neodlučna u vezi sa koncepcijom i konstrukcijom “pravne države”. Nasuprot njihovom savremenom ustrojstvu kao “pravima na slobodu”, koje potiče od Džona Loka, ova “prava autonomije” su zapravo moći, pored toga što su osnovna prava, s obzirom na to da se, za razliku od prava na slobodu, njihovo upražnjavanje sastoji u preceptivnim aktima koji imaju normativne efekte čak i na pravni položaj drugih. Naime, ne radi se o pravima čije ostvarivanje, kao u slučaju prava na slobodu, ne proizvodi posledice na pravni položaj drugih, već o pravima čije ostvarivanje, zbog obavezujućih efekata koje ona proizvode, utiče na slobode drugih. Iz ovog razloga su drugi akti kojima se ostvaruju, pod istim uslovima kao i kod direktnog ili indirektnog ostvarivanja političkih prava, podvrgnuti pravilima o njihovom stvaranju koja, regulišući njihove forme, mogu slobodno biti nazvana formalne norme o stvaranju. Na osnovu ovih pravila, formalno vađenje, a ujedno i demokratski legitimitet svih pravnih odluka, zasniva se na postupcima koji su u stanju da garantuju da su one izraz autonomije njihovih destinatarata: indirektno u pogledu njihove političke autonomije, direktno u pogledu njihove građanske autonomije.

Ali se, iznad svega, formalnoj dimenziji demokratije zasnovanoj na političkim i građanskim pravima, dodaje supstancijalna dimenzija, koja se odnosi na “šta”, tj. na supstanciju odluka, kako javnih tako i privatnih. U današnjim demokratijama sa tvrdim ustavima, poštovanje pravila o formi odluka, od zakona pa nadalje, je nužno radi obezbjeđenja efikasnosti i formalnog važenja, ali nije dovoljno da garantuje supstancijalno vađenje. Da bi jedan zakon bio važeći, neophodna je koherencija njegovih značenja sa pravilima i principima koje